

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

КРАМАР Володимир Броніславович

ЛІРИЗМ І ІСТОРІЯ. НАЦІОНАЛЬНЕ СВІТОБачЕННЯ
У ТВОРЧОСТІ МЕРСЕ РОДОРЕДИ

Ю.01.04 - Література зарубіжних країн

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук

Київ - 1994

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі світової літератури і компаративістики Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України.

Науковий керівник:

академік НАН України,
доктор філологічних наук,
професор Д.В.ЗАТОНСЬКИЙ

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук,
професор А.Р.ВОЛКОВ

кандидат філологічних наук,
доцент М.І.ШЕРДИНІВСЬКА

Провідна організація:

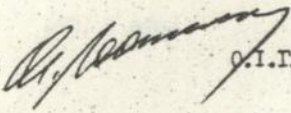
Київський національний
університет ім.Т.Шевченка

Захист відбудеться 14 грудня 1994 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.24.01 при Інституті літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України за адресою: 252001, Київ, вул. М.Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України.

Автореферат розісланий " 10 " XI 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.І.ГАЙНИЧЕРУ

AB 31.400

Проблема національної самобутності літератур народів світу привертає все більшу увагу філологічної науки. Протягом минулого століття почали з'являтися художні твори, основний зміст яких полягав у відображенні особливостей історичного буття, природи та культури певного народу. Отримавши часом цей процес набув принципово нового забарвлення. Письменники подолали межу маніфестів та регіональної самоспоглядальності. Тепер йдеться про суто національні твори, у яких водночас знаходять свій вираз проблеми інтернаціональні, загальнолюдські.

Природно, що наука звернула увагу на цей феномен і певною мірою вже дослідила його, зокрема у Британії, латинській Америці, колишній Австро-Угорщині. Разом з тим, специфіка культур Іспанії досі залишається дещо осторонь центральних напрямків наукового пошуку. Це зумовлюється самою природою явища: у ХХ ст. літератури національних регіонів країни ще не подарували світові таких цікавих імен, як, скажімо, Р. Кастро чи Д. Гарсаль.

Виятком є література Каталонії, досягнення якої вже тривалий час привертають до себе погляди видатних вчених. Дослідження Ж. Плавскіна та І. Тертерян розкривають своєрідний характер давніх традицій каталанської літератури, простежують шляхи її становлення, шляхи, що позначені взаємовпливами з мистецтвом сусідніх Провансу та Кастилії. Вивчається також зв'язок означених факторів з художніми особливостями творчості окремих сучасних письменників.

Сьогодні каталанська література постає вагомим самобутним частиним європейського мистецтва, що привернула увагу світового читача завдяки іменам таких талановитих художників слова як С. Еспріу, М. Родореда, Б. Порсель. Їхня творчість гармонійно поєднує в собі елементи універсального і національного, нового і традиційного, стає джерелом натхнення для "молодих" письменників.

За предмет аналізу в дисертації обрано творчість Мерсе Родореда, класика каталанської прози, у чийх романах, як у дзеркалі, відбилися найтипівші ознаки сучасного літературного процесу Каталонії. Такий вибір дозволяє зосередитись на прикладі найбільш цікавому, показовому й тому переконливому, зазирнути, так би мовити, у глиб каталанської художньої самобутності і водночас осмислити її як невід'ємну частину літератури світової.

Дитинство М. Родореда пройшло в артистичній сім'ї, де часто збиралися люди мистецтва – актори, письменники. Це сприяло формуванню у неї з раннього віку тонкого художнього смаку та здібності

відчувати прекрасне. Витоки її світогляду укорінені в традиції, одвічному народному дусі, який, чітко усвідомлюючи опозицію добра і зла, долає трагедійне незламною вірою в життя. Будучи національним письменником, М.Родореда однак не замикається на проблемах "кантону". Національне для неї не предмет чи кінцева мета мистецтва, а засіб художнього осягнення змісту життя.

Спадщина М.Родореда, як і будь-яке видатне явище, не обмежується рамками одного літературного напрямку. Письменниці вдалося уникнути монотонності й фотографічності іспанського "об'єктивного роману", водночас вона не впадала в крайній естетизм "нового реалізму", який зовсім відкидав інтригу і вимисел. Її проза багата в чому автобіографічна: завдяки переплетінню реальності і мрії автор розкриває глибинні рухи людської душі.

Найповніше творчість М.Родореда висвітлена у монографії каталанської дослідниці С.Арнау "Introduccio a la narrativa de M. Rodoreda El mite de la infantesa"; але цілісного аналізу творчого доробку письменниці немає ні в вітчизняному, ні в зарубіжному літературознавстві. У згаданій монографії дослідження проведене у традиціях формальної школи, що розкриває перш за все еволюцію композиційно-сюжетної будови творів. Видане у 1979 р., до виходу в світ підсумкового роману М.Родореда "Смерть і весна" (самої письменниці не стало в 1983 р.), дослідження К.Арнау не охоплює завершального етапу творчості М.Родореда. Численні роботи головним чином іспанських (Ф.Лусіо, С.Мартін) та британських (Ф.Вірз) науковців на тлі сучасних літературних моделей аналізують формальну будову певного твору письменниці.

В Україні ім'я М.Родореда є маловідомим. Українською та російською мовами були перекладені лише декілька оповідань та роман "Шлода діамант". З критичних матеріалів, які можемо зустріти у передмовях до збірок оповідань письменників Іспанії, викликають інтерес думки В.Литрофанова, М.Кієні, О.Брагіної. Однак їхні цитування стосуються переважно проблемного змісту окремих творів М.Родореда. Актуальність дисертаційного дослідження полягає у тому, що цілісне вивчення художньої прози М.Родореда допоможе краще зрозуміти специфіку сучасної каталанської літератури та деякі загальні особливості й закони існування національного мистецтва взагалі. Дослідження може також допомогти у розв'язанні теоретичної проблеми перспектив та форм розвитку "малих" літератур.

Метою дисертації є:

на тлі історичного розвитку каталанської літератури і сучасного стану літератури Іспанії розкрити своєрідний характер творчості М.Родореди.

Поставлена в роботі мета досягається шляхом розв'язання таких основних завдань:

- дослідження творчості М.Родореди і визначення її місця та значення у сучасному літературному процесі Іспанії;
- аналіз теми "наївного героя" й феномену дитинності та розробки їх за допомогою композиційного прийому очуднення;
- виявлення сюжетних мотивів і компонентів, що відіграють у творчій діяльності письменниці принципово важливу роль.

Методологічною основою дисертації є історико-літературний підхід у поєднанні з конкретним текстовим, почасти структурним аналізом. Автор спирається на дослідження вітчизняних та зарубіжних літературознавців, що присвячені проблемі регіональних особливостей літератури та історії літератури Іспанії.

Наукова новизна роботи полягає у виборі об'єкта дослідження і у методиці його висвітлення. Вперше пропонується системне дослідження самотності творчого доробку класика новітньої каталанської літератури, взятого у його зв'язку із каталанською культурною традицією, іспанським та світовим історико-літературним процесом. Обрана методика дозволяє приділити значну увагу не лише проблемно-ідейній, а й формально-композиційній будові творів.

Практична цінність. Висновки, отримані в ході дослідження, а також поданий фактичний матеріал можуть бути використані у науково-дослідній роботі для наступного поглибленого вивчення специфіки каталанської літератури й інших національних літератур, для читання лекцій і проведення семінарів із загального курсу зарубіжної літератури ХХ ст., у спецкурсах з каталанської літератури.

Апробація роботи. Основні результати дослідження використовувались у доповідях на конференції молодих учених Хмельницького технологічного інституту (ХТІ, 1993 р.), другій міжнародній науковій конференції "Мова і культура" (Український інститут міжнародних відносин, 1993 р.). Окремі моменти з роботи викладені в тезах "Концепція народного взгляда на мир в творчестве В.Шевчука и М.Родореди", надрукованих у матеріалах "І днів славістики у Гранаді", (Іспанія, Гранадський ун-т, 1992 р.)

Структура роботи: дисертація складається із вступу, трьох роз-

ділів, висновків та бібліографії.

У вступі обгрунтовується вибір теми, розкривається її актуальність та новизна, висвітлюється міра вивченості даної проблеми. Визначаються мета, завдання, предмет і методика дослідження. Коротко викладається загальна історія каталанської літератури. Головну увагу приділено тим факторам, які тією чи іншою мірою зумовили її самобутність. Йдеться про вже згадувані процеси взаємодії з провансальською, італійською, пізніше - кастильською літературами, про взаємопроникнення жанру і національної мови, тощо. В означеному аспекті розглянута творчість С. де Жірона, А. Марка, Р. Лужа, деяких інших каталанських митців, спадщина яких стала невід'ємним надбанням світової культури. Тут також викладаються концепції літературних шкіл - зокрема, ноусентизму, - що сформувалися під впливом Каталанського ренесансу XIX ст., оскільки, увібравши в себе все найкраще з досвіду минулого, вони мали безпосередній вплив на творчість А. Родореди та інших сучасних каталанських письменників.

У Розділі I - "ТУРБОТА ЛЮБОВІ. РЕГІОН У РОЗДІЛЕНІЙ Свідомості" розглядаються романи "Шлоца діамант" та "дулиця Камелій", створені А. Родоредом у першій половині 60-х років. Там письменниця "ставить проблему" антагонізму автентичної особистості й історичного зла. "Шлоца діамант" - роман про любов. Його протагоніст - Наталія, жінка з середніх прошарків каталанського суспільства - розповідає трагічну історію свого життя. Події охоплюють пору Республіки - війни - франкістської диктатури - той "історичний злам", на якому випробовуються вартості каталанської сім'ї та рятівна сила народної моралі.

Аналізується образ Наталії та пов'язані з ним мотиви кохання, терпимості, духовної та фізичної краси. Полос добра угруповується навколо головної героїні, яка прагне любові. На думку А. Родореди, у цьому полягає основна риса людяності й водночас це - той засіб, завдяки якому можна протистояти агресивній енергії зовнішнього. Обов'язковими умовами досягнення любові проголошуються дотримання кодексу традиційної моралі та щоденна важка праця.

Зло в романі є атрибутом і сутністю зовнішнього оточення, чий негативні якості найбільше проявляються в ході історичного часу та властивостях "світу чоловіків". Розглядається постать чоловіка Наталії Кілета - типового представника когорти "справжніх мужчин". Негативні риси цього персонажа письменниця гіпертрофує,

творить з нього гротескний символ каїнства, безумовно засушує його. Той самий присуд виноситься й історичному часу, який призвів до морального апокаліпсису. У цій площині автор звертається до теми громадянської війни, що перетворюється на метафору смерті і разом з "табором чоловіків" утворює композиційний центр, протилежний "наталії - любові".

Значна увага в дослідженні приділяється розгляду художнього простору "Площі діамант", оскільки цей сюжетний елемент відіграє надзвичайно важливу роль у всій прозі М. Родореди. Консервативна традиція жорстко регламентує роль іспанської жінки в сім'ї та суспільстві. З огляду на це деякі дослідники вважають обмеженість і скутість художнього простору відправним моментом до розуміння "нічного роману" Іспанії (К. Гайте), чи фундаментальним елементом процесу ідентифікації героїні і формування її психології (Х. Ортега). Такі якості притаманні й поетичі "Площі діамант". Однак, головним є те, що художній простір цього роману - власне декілька барселонських кварталів - виконує не стільки мотивуючу функцію, скільки перетворюється на другого позитивного героя твору. Барселона "Площі діамант" - уособлення самої Наталії, тільки вже непідвладної смерті, що, наче казкова Попелюшка, очікує на майбутню чарівну метаморфозу.

Підтвердження цієї думки можна знайти в останньому епізоді роману, який розповідає про весілля Рити, дочки Наталії. Авторка переплітає сцени цього свята з символічною подорожжю - поверненням героїні до старої площі діамант, де, як і безліч років тому, купаються безтурботні голуби. Можливо, занадто дорогою ціною, але родоредівська героїня зрозуміла, що її життя не минуло марно. Воно було покаяттям, спокутою національної провини і водночас необхідною передумовою світлого майбутнього дітей.

Наведене розташування добра і зла дозволяє виявити принципову відмінність ідейної концепції "Площі діамант" від сучасних - тремедистського й об'єктивного-романів Іспанії. Останні часто визнають, що слідування біблійним заповідям та відданість праці є достатніми умовами для подолання особистої кризи. Родоредівська ж героїня, щира й працьовита жінка-мати, не знаходить духовного спокою: її Барселона тепер захоплена чужинцями, і через це Наталія не може бути вільною.

наступний роман "Булиця Камелій" загострює поставлену в "Площі діамант" проблему і поглиблює, по-новому інтерпретувачи деякі

її мотиви. В одвічно неправому світі на перший план виходить фактор соціальної алієнації, коли неможливість знайти роботу примушує Сесилію (просту, наївну дівчину-В.К.) стати на шлях проституції. Лірична сповідь Наталії поступається місцем іронічній оповіді головної героїні "Вулиці Камелій". Таку зміну підкреслює інтенсивне використання засобів та схем пікареского роману. Переважно або ірраціональна, або чисто предметна мотивація "Ілліці діамант" поступається місцем соціальній. Тому щодо "Вулиці Камелій" доцільно говорити не про "світ-зло", а про "країну-зло".

Жінка з небагатих барселонських кварталів залишається у "Вулиці Камелій", як і в попередньому романі, носієм добра. Але автор кардинально міняє її життєву орієнтацію. Якщо найпалкішим прагненням Наталії була любов, то Сесилія "любов"ю", радше "коханням", існує. Сатиричне зсування ролі протагоніста від пошуку емоційного контакту до рівня фізичної насолоди від початку травестує мотив "любви-порятунку" та його супутника "сім'ї-фортеці". дім для Сесилії перетворюється на "в'язницю для кохання", одну з форм абсурдного існування.

Наталія вбачала своє відродження в сім'ї, в дітях, у майбутньому, Сесилія ж пододала особисту кризу лише по тім, як "знайшла пам'ять про батька", віднайшла минуле. "Екзистенційний" період життя Сесилії-повії, період жаху і самотності, поступився місцем "автентичному" періоду Сесилії-господині. Окрім символічної зустрічі з батьком, мир їй приносять піклування власним домом та садом. М.Родореда починає і закінчує "Вулицю Камелій" одними і тими ж словами. Але у фіналі вони набули оптимістичного звучання. Автор намагається довести, що відродження людської духовності відбувається через повернення до власного коріння.

У Розділі 2 - "ІДЕЙНА КРИЗА. ПОШУКИ НОВИХ ОРІЄНТИРІВ" розглядається роман "Сад біля моря" (1900 р.). У творі ставляться традиційні для М.Родореда проблеми любові та смерті, що подаються кризь призму особистих та родинних взаємин героїв. Роман виділено в дисертації у окремий розділ, оскільки його ідейний зміст істотно відрізняється від попередніх творів. Прагнення любові, що глумачилось як можливий рятівний засіб для особистості перед навалом світу, в "Саді біля моря" відкидається; натомість перед персонажами ставиться нова, але, на думку автора, єдино важлива й об'єктивна проблема - "турбота смерті".

намагаючись проголосити новий зміст, М.Родореда перебудовує

структуру сюжету. На погляд дисертанта переорієнтація техніки твору на поширений в Іспанії роман "внутрішнього монологу" здійснена автором без належної уваги до естетичної гармонії. Це випадково характерна досі для М.Родореда вишуканість художньої форми ніби витискується ідейним змістом.

У романі розповідається про те, як група молодих заможних барселонців - "зайвих людей" - проводить декілька літніх сезонів у маєтку на березі моря. Імпульс до розвитку сюжету надає інтрига, в окремих місцях з елементами детективного розслідування, що розбудовується навколо двох романтичних образів колишніх закоханих - Еугені та Розмарії.

Про все ми дізнаємося з розповіді старого садівника, який піклується садивом. Твір стилізовано під усну народну оповідь, казку з "Тисячі та однієї ночі" з розкішним палацом, красивими героями, екзотичними тваринами, а садівник - це казкар, який завершить оповідь традиційним "ось і казочці кінець, а хто слухав, - молодець".

М.Родореда бере свій роман у підкреслено фольклорні рамки, щоб відокремити "Сад біля моря" від тематично-формального напрямку "роману острова", який виразно почав заявляти про себе в іспанській літературі на початку 60-х років. Між "романом острова" і "Садом біля моря" існує багато спільного у підході до естетичної будови й вибору образної системи та сюжету. Але, якщо проблематика іспанської течії замикалася лише на "глибоко національній, конкретній трактовці проблеми інтелігенції щодо табору франкістів-республіканців у громадянській війні" (І.Тертерян), то у каталанської письменниці трагедія громадянської війни подана глобальніше - як наслідок, соціальний прояв глибинної, екзистенційної трагедії всієї нації.

М.Родореда через аналіз "особливих прикмет" індивіда прагне знайти ту точку, де людина перетинає межу гріха: свідомо порушує одну із заповідей біблійної моралі. З більшістю героїв "Саду біля моря" це трапляється у дитинстві, коли вони зраджують любові чи батьківщині. Тепер ці "зайві люди" грають у пусту гру адольтерів та календарних розваг, оточують себе плетивом напіяправди і лестотів. Коли людина на користь зовнішніх проявів світського етикету цурається своїх національних традицій або просто стає байдужою, її чекає кара самотності і забуття, що у контексті твору дорівнює смерті.

Еugenі - єдиний з героїв, хто "не перетинав межу гріха". Він є жертвою, оскільки був зраджений Розмарією, дівчинкою, що жила по сусідству, а тепер стала дружиною володаря маєтку Боротьба Еugenі, дорослої дитини, за своє щире кохання становить центральну сюжетну лінію "Саду біля моря" і може розглядатись як одна із форм того "прагнення любові", яке було характерним для попередніх творів М.Родореди.

Але у "Саді біля моря" конфлікт добра і зла завершується трагічно - самогубством позитивного героя. Умовно кажучи, проблемна вісь "світ-особистість" перетворилась на вісь "сучасне-недосяжне минуле", де "сучасне" отримало найагресивнішу ознаку "чужинності", а "минуле" - позитивну ознаку "дитинності".

В середині 60-х років творчою свідомістю М.Родореди опановують ті ж почуття зневіри й розчарування, які охопили думки переважної більшості іспанської інтелігенції. Економічна та соціально-політична стабілізація режиму Франко, поступове відкриття кланів у національних проблемах (З.ПЛАВСКІН) призвели до того, що "країна пристосувалась до "прогресу" без елементарних свобод" (Х.Гейтисоло). Ця історична реальність зумовила злам у творчості письменниці. Життя персонажів "Саду біля моря" подане як невпинний рух до смерті, спалахи ностальгічної туги, що деколи опановують позитивними персонажами вже не в змозі подолати стіну одвічної кривди.

Проблема вибору, перед якою зупинилась М.Родоред, далі розглядається на матеріалі творчості каталанського письменника Фолка-Ікамарази. У його творах відчувається безумовний вплив мистецтва М.Родореди. Аналізується роман Фолка-Ікамарази "дзеркальна кімната", що являє один із талановитих взірців іспанського метароману, форму, близьку М.Родореді. Однак головним є те, що тема цього твору співпадає з провідним напрямком нашого дослідження: пошуками каталанським героєм своїх "особливих прикмет".

Життєвий шлях Себастья Фаркеса, головного героя "дзеркальної кімнати", дивовижно схожий на долю самої М.Родореди. С.Фаркес, каталанський письменник, разом з сім'єю живе в еміграції в Женеві. Незважаючи на повний матеріальний достаток, відсутність сімейних негараздів тощо, він вже довгий час відчуває "безпідставну ворожнечу" до світу. Процес поступового усвідомлення героєм її причин складає лейтмотив "дзеркальної кімнати". С.Фаркес проводить найретельніший аналіз свого духовного стану, відкидає велику кількість

можливих неузгоджень як з самим собою, так і з оточенням, і нарешті розуміє, що він був не в змозі знайти тверді життєві орієнтири, духовний спокій через глибоко приховане підсвідоме відчуття власної національної неповноцінності, яке не полишало його ні в Женеві, ні вдома, де навіть "собака не зміг гавкати" по-каталанськи",

Вибір С. Фаркеса, як і персонажів інших каталанських творів, розглянутих у дисертації, проголошує дотримання вікової національної традиції найнеобхіднішою умовою на шляху до досягнення особистої гармонії. Образне втілення цього вибору у кожного письменника є начебто й відмінним за зовнішніми ознаками (у М. Родореди - дитина, у Фолка-і-Кармази - "колишня людина"), але у головних речах - все ж однаковим. Це - орієнтація на певний початок, атрибут минулого, колишнє добро, яке протиставляється сучасному злу.

У Розділі III - "ПОДОЛАННЯ СМЕРТІ. ФАНТАЗИЯ ПРО ДИТИНСТВО" - розглядаються романи "Розбите дзеркало" та "Смерть і весна" - вершина творчості М. Родореди. Романи відзначає оновлений підхід до головної проблеми творчості. Розпач "Саду біля моря" поступається місцем виваженому аналізу глибинних основ буття. Барочним стилем зрілого майстра слова змальовується химерний світ, незбагнений і хворобливий зовні, однак непорушний у віковій силі народного життя.

"Розбите дзеркало" (1974 р.) - барселонська сага - розповідає історію шляхетного і разом з тим простого каталанського роду від початку нашого століття до перших років франкістської диктатури. Тему цього твору слід окреслити як триумф смерті - всеосяжний і майже безповоротний, навіть сюжетний розвиток, і у попередніх романах не дуже інтенсивний, практично зупиняється. Автор не поглиблює жодного характеру, переведено на коло художній час, дія не полишає меж будинку і саду навколо нього. Форма "Розбитого дзеркала" максимально театралізована, основне навантаження несуть персонаж - актор, пластика й настрій сцени; фабулі, інтризі відведена суто композиційна роль посднувача епізодів.

Крок до такої "застиглої" форми став наслідком не лише нового змісту - страху і паралічу перед смертю. Він зумовлений ще й тим фактором, що у попередньому романі письменника остаточно відмовилась від концепції "любви як порятунку". Тип "наївної людини з народу" перестав бути полюсом позитивного. У "Розбитому дзеркалі" добро пов'язується виключно зі "світом дитинства". Ця ідея

"дитинності як першовиток добра" багато у чому і знаходить своє імплицитне втілення у безсмертній "дитячій" формі. На думку французьких екзистенціалістів, естетичні ідеї котрих наслідувала А. Родореда, сюжет – це певний логічний, раціональний зв'язок, чого "дитинний" світогляд прийняти не може.

В центрі образної системи "Розбитого дзеркала" стоїть постать Терези Вальдаури – господині дому. Вона, як і її чоловік Сальвадор, є тим новим типом дорослого персонажа, що, попри свою автентичність та позитивні моральні якості, приречений на смерть і забуття. Тереза і Сальвадор помирають ще задовго до кінця фабули твору і залишаються жити лише у спогадах їхніх ровесників: старої служниці Арманди та нотаріуса Ровіри. А. Родореда, не в змозі примиритись зі зникненням милої старої Каталонії, свідомо увічнює її в праці та в пам'яті народу.

Паралельний сюжет, який після смерті Терези стає основним, оповідає про Каталонію початку "економічного дива". Її символами виступають гротескні образи дочки Вальдаурів Софії та її чоловіка Еладі. Холод серця і снобізм характеризують Софію, егоїзм та жадоба грошей – центральні риси Еладі. Еладі помре, не доживши до старості, і його швидко поховають. Софія поїде в Париж, і за нею теж ніхто сумувати не буде. Для А. Родореда заради національних ідей новим поколінням значно переважала фактор соціальної поразки, що зазнало її покоління. Тому такий відчайдушний і немилосердний вирок виноситья двом персонажам, які тепер, "у дійсності" є колдобраціоністами.

Другий великий сюжетний пласт, угрупований у дисертації в "світ дитинства", пов'язаний з образами онуків Вальдаурів: Рамоном, Марією, Джулією. Цей світ, у порівнянні з ранніми творами письменниці, постає несподівано "чорним". Там, як і всюди, панують жорстокість і страх. Схоже, А. Родореда прагне обіграти тему дитинства у контексті популярного в Іспанії тремандістського роману і на його тлі наголосити на інших, вкрай впливових для неї якостях дитячих персонажів. Малюки "Розбитого дзеркала", на відміну від дорослих, не можуть бути бауйдушними до кривди, вони бачать її і через неї страждають. Вони ж, як "наївні дорослі" ранніх творів, відчувають нагальну потребу в любові, яку, однак, не в змозі задовольнити через якості зовнішнього світу.

Онучки Вальдаурів загинуть тому, що сучасна країна завойована силами зла. Однак, оптимізм "Розбитого дзеркала" полягає у то-

му, що автор не подає такий стан як увічнений. Протест письменниці набирає форми, про яку, в контексті австрійської літератури, писав Д.Затонський, коли "більш радикальним пошуком виходу става-ла втеча у фантастику, у символіку, у вселенську метафору". Свідомість М.Родореда не сприймає особистого спокою без свободи Каталонії, керована підсвідомим, створює "фантазію Марії", дематеріалізований образ дівчинки, що здатний протистояти агресивним законам сучасності. Цей образ уособлює метафору автентичного дитинства. Тому у поєднанні компонентів "дитинності" та "автентичності" полягає головне досягнення "Розбитого дзеркала".

Використання в "регіональній" естетиці фантастичного елемента як схованки, засобу самозбереження чи, навпаки, як "втечі", провісника власної цінності є універсальним явищем. На справедливу думку Ю.Покальчука, воно бере початок від М.Гоголя й надалі поширюється чи не в усіх без винятку національних літературах, особливо латиноамериканській. В українській літературі центральне місце в цьому плані посідає шевченківська проповідь "міленарного відродження" батьківщини (Г.Грабович).

висловлені міркування перевіряються на матеріалі порівняльного аналізу "Розбитого дзеркала" та роману "Паперові солдатики", який написано каталанською мовою емігрантом з Португалії Мігелем де Сеабром. Тема й сюжетне наповнення творів майже повністю співпадають (навіть прізвище родини з "Паперових солдатиків" - Роуред). Тому у "Паперових солдатиках", що загострюють найвиразніші ознаки "Розбитого дзеркала", слід бачити своєрідне використання поезики й ідейного висновку роману М.Родореда. Мова дітей, синхронність часу та "біль Каталонії" характеризують "Розбите дзеркало", коли "Паперових солдатиків" відзначають оповідач дорослого про своє дитинство, дистанція часу, іронічне ставлення до каталанської національної проблеми. М. де Сеабра наче наголошує на погляді збоку, погляді раціональному й "реалістичному", його символом добра є метелик з інтернаціональною латинською назвою - метафорична інтерпретація "радісної гри" Ортеги-і-Гассета.

Починаючи з 1961 р. М.Родореда безперервно працювала над своїм найбільш філософським романом "Смерть і весна" (1983 р.) фундаментом для розвитку сюжету роману служить фрагментарний ряд дій, у який на асоціативній основі вплітаються спогади оповідача. Прийом олюднення стає головним поетичним засобом побудови роману. Звичну Барселону початку-середини ХХ ст. змінює загублене серед

дикої природи анонімне селище "рожевих будинків", яке населяють загадкові персонажі.

Судило цього "театралізованого" епічного світу виступає хлопчик-підліток, який на початку твору купається у водах ріки, що омиває селище. Герой розповідає про все, що "на дотик" відчуває його тіло. Він є найорганічнішим втіленням голосу свого народу, ще "адекватнішим", ніж садівник "Саду біля моря". Основа ж художнього конфлікту полягає в тому, що невинний маленький герой сприймає навколишнє як жахливий сон. І це не властивість індивідуальної психіки, а ніби дійсна суть світу. Експозиція твору становить, мабуть, єдину ліричну сцену "Смерті і весни". Наступний акт колективного насильства над стосунками родинності – ритуал вбивства батька головного героя – розпочне страшний ланцюг руйнації архаїчного селища.

На відміну від попередніх романів Родореда, трагедію кульмінаційної пожежі, яка "спалить" чи не всіх персонажів твору, спричиняє виключно вибух чорних якостей людської свідомості. Показовим бачиться той факт, що і дії дитячих персонажів, особливо їхні пустощі на цвинтарі, подаються як вкрай негативні. Однак автор не засуджує маленьких героїв, оскільки ті "не відать, що творять", вони просто є дзеркалом вчинків дорослих. Їхні ж душі, "задзеркальне", – чисті і невинні.

Новизна концепції "Смерті і весни" полягає у тому, що ідея добра тут пов'язана з "живими" малочками "селища рожевих будинків". Той рятівний елемент національної традиції, який у "Розбитому дзеркалі" М.Родореда наважилась пов'язати лише з "фантазією" дитини у наступному творі став невід'ємною ознакою "реальної" дитини. Таку ідею підсилює символічне звучання фіналу "Смерті і весни", коли "купальщик" знаходить захист від смерті у водах весняної ріки – буквально "вхвилявшись" за те рятівне "коріння", до якого наближались персонажі ранніх творів письменниці.

У Висновках зазначається, що творча свідомість М.Родореда сформувалась під впливом ідей ноусентизму – каталанської літературної школи, яка відмовилась від рустикалізму й романтизації минулого і прагнула опанувати нові форми національного самовираження. Разом з тим письменниці вдалося уникнути надмірного експериментаторства, яке згодом виснажило ноусентизм та близькі йому течії.

Тематико-композиційні елементи художньої прози М.Родореда

тяжіль до універсальності народної казки. Позитивним героєм письменниці є "маленька" природна людина, національний тип, що керується правилами традиційної моралі. На протилежному полюсі знаходиться або жорстокий, агресивний чоловік, або - жінка "з холодним серцем". Така пара центральних героїв нагадує казкові фігури "Попелушки" і злого чарівника чи традиційні персонажі каталанського вертепу "тітелес": скривджену дівчину та злого відьмара.

Основні сюжетні лінії творів М.Родореди дуже часто є оригінальними інтерпретаціями мандрівних казкових сюжетів, в основі яких лежать сталі мотиви випробування, виконання обіцянок, несподіваних перетворень тощо. Для більшості романів письменниці обирає форму розповіді головного героя про своє життя. Стиль і мова такої розповіді близькі до "віршів у прозі", до балад стародавніх провансальських і каталанських жогларів. Заради створення казково-епічної атмосфери автор може поступатися такими поняттями як "художня правдивість" і "психологізм". Поетична будова прози М.Родореди орієнтована на традиційні національні форми народної творчості, що найкраще відповідає тому ідейному змісту, який вона містить.

Хоч основою відродження національного мистецтва в Каталонії став романтизм, у внутрішньому настрої творів М.Родореди переважає вплив системи барокко. Літературне барокко є типово іспанським феноменом, оскільки, мабуть, жодна з європейських літератур не досягла в цьому аспекті таких висот, як іспанська. Водночас з поза-літературних причин ця художня система не набула розвитку у власне каталанському мистецтві.

Звернутися до барокко М.Родореду спонукав особистий досвід життя, яке минуло в абсурдному часі воєн, насильства та нетерпимості. Логічність звернення автора до барокко також може бути обґрунтована висновками дослідників (І.Тертерян, Х.Барелли), що у сучасному романі Іспанії принципової розбіжності між елементами барокко XVI ст. та романтизму XIX ст. не існує. Властивість барокко активно взаємодіяти з народною творчістю остаточно доводить вправданість і зрозумілість барочної атмосфери більшості творів М.Родореди.

Далі підсумовується роль, яку відіграє в творчості письменниці такий сюжетний елемент як дзеркало. Принцип дзеркальності використовується М.Родоредою як засіб відтворення дійсності, потворної у кривому дзеркалі раних творів та міфічної в уламках розби-

тих дзеркал пізніх творів. Численні дзеркала множать постать самотнього героя письменниці. Спотворене життя "маленької людини" в небагатих кварталах Барселони сприймається не як окремих випадок, а як символ, типова доля всього поневоленого народу. Дзеркало - містична річ - набуває субстанціонального значення метафори життєвого циклу екзистенційного героя.

Інтроспекціонізм, дзеркальне відбиття власної психології є основним засобом самохарактеристики протагоніста. Якість такої самоцінки видається принциповою для нашого дослідження, тому що переважно в такий спосіб деякі каталанські письменники впадали у транс "нарцистичного самоспоглядання" (Р.Баклі), чим мимоволі знецінювали художню якість своїх творів. дорослі герої М.Родореда схильні до зважених, адекватних самоцінок, тому їх неможливо звинуватити у національному романтизмі.

В той же час автор наголошує, що людина не повинна підкорятись виключно вимогам холодного розуму. Герої письменниці живуть за велінням благородного серця, особистий характер істини ставиться ними вище за раціональну етику, зіпсовану "прогресом". Загалом, мистецтво М.Родореда спирається на наївне, пізніше дитяче, але, зрештою, нелогічне світовідчуття (Г.Гачев, наприклад, взагалі вважає "нелогічність" головною ознакою "регіональності"). Його примхливі закони письменниці і розкриває за допомогою миготіння численних дзеркал і "візерунковості" барокко.

Принципово важлива роль у творчості М.Родореда належить поняттю "землі" - як всьому ідейно-проблемному комплексові, пов'язаному з "літературов ґрунту", так і власне художньому простору. Будава і якості художнього простору романів письменниці залишаються незмінними. Це дуже невелика, навіть "викривлена" місцевість, ізольована від решти світу. Існування головних героїв, як і всіх загалом сюжетних компонентів, неможливе поза її межами. Тому вона сприймається як метафора суттєвих характеристик протагоніста такого ж скуютого, чия свідомість розщеплена, деформована. Художній простір до певної міри стає "модифікатором" дій протагоніста і не за недостатністю психічної мотивації, а через концепцію людини: виведіть персонаж за межі цього умовного макондо, і його тіло враз омертвіє, а свідомість втратить джерело рятівних спогадів.

Протагоніст і простір у романах каталанської письменниці подані як нероздільна субстанція, одвічна сподука людини і землі, невідчуждаєна поверховим часовим впливам. Тому твори М.Родореда

розкривають не стільки глибинні якості психіки героя чи фундаментальні засади будови світу, а розглядають конкретну взаємодію традиційного та сучасного. Схожої мети і схожими засобами досягали письменники іспанського "гоїзду", але, якщо їх вабила "типовість" великонаціональної свідомості, то М.Родореда цікавить "особливе" каталанського індивіда.

Центральний конфлікт ранніх творів М.Родореда складає антагоністичне протиріччя між особистістю і світом. Її самотній, наївний персонаж протистоїть жорстокому часу, смерті, потворному соціальному устрою завдяки моральній чистоті, прагненню любові та важкій праці. Його душевні переживання є єдиною важливою річчю, оскільки дієвість часто виявляється вимушеною і неістинною реакцією на лижуче сучасне.

У далі письменниця доходить висновку, що витоки добра і зла містяться у свідомості індивіда, і тому все залежить від його морального вибору. Метафорою такого нового орієнтира для людини стає етика дитячої невинності і простоти, що спирається на традиційні закони власного народу і землі.

ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДИСЕРТАЦІЇ ПУБЛІКОВАНО ТАКІ РОБОТИ:

1. Творчість М.Родореда як дзеркало літературного процесу сучасної Каталонії. - деп. рук. в дНТБ України. ІО.01.94, № 00-Ук.94, Іюс.
2. Поза улачками "Розбитого дзеркала" мерсе Родореда. - деп. рук. в дНТБ України. ЗБ.07.94, № І409 - Ук. 94, Ію с.
3. Концепція народного взгляда на мир в творчестве В.Шевчука и М.Родореда. - Матеріали доповідей та повідомлень І днів славістики в Андалузії. - Іспанія, Гранадський ун-т, 1992, с. 03.
4. національна література про людину в суспільстві. - Тези до другої міжнародної наукової конференції "Мова і культура". - Київ, УІМ, 1993 р., ч. 2, с.6.

Summary

Kramar V.B. Lyricism and history. National world outlook in Merce Rodoreda's art.

A thesis for a Candidate degree of filological science in the field of IO.OI.O4 - Fiction of the foreign countries, Institute of literature by I.G.Shevchenko, NAS of Ukraine, Kyiv, 1994

A manuscript is submitted which for the first time gives a compre-

nensive analysis of the conceptional poetics of M.Rodoreda's prose. M.Rodoreda is known to be a classic of modern catalan fiction. It is determinated, that M.Rodoreda, being a distinctive national writer, makes use of the forms of national art not as an end in itself out as a method of revealing the problems of human existence. The main conflict of her works is the contradiction between "a small man", the national "I" and history as well as absurd world. The way of resolving the given conflict by the author is shown.

АННОТАЦІЯ

Крамар В.Б. Лирика і історія. Національне мислення в творчестві Мерсе Родореда.

Дисертація на соискание науочної ступені кандидата філологічних наук по спеціальності 10.01.01 – література зарубіжних країн, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Київ, 1994.

Захищається рукопис, в якій вперше комплексно аналізуються ідейно-тематическі особливості і поезика прози класика сучасної каталонської літератури М.Родореда. Установлено, що М.Родореда, будучи самобутнім національним письменником, використовує форми національного мистецтва не як самоціль, а як метод розкриття проблем общечеловеческого бытия. Основний конфлікт її творчества – це протиріччя між "маленьким человеком", національним "я" і історією, абсурдним світом. Показано шлях, яким автор шев до розв'язання даного конфлікту.

Ключові слова:

національний характер, каталонська проблематика, барокко, міфологічний роман.

Крамар

AB 31.400

AB 31.400